

Kriz deyip geçmeyin, bu defa farklı!

*Üçüncü Büyük Depresyon.
Kapitalizmin Alacakaranlığı,*
Sungur Savran,
Yordam Kitap, İstanbul, 2013

Kurtar Tanyılmaz

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı bir araştırmaya göre depresyonun küresel bir sağlık sorunu haline geldiği, son 20 yılda üç kattan fazla arttığı belirtilmiş. İnsanların yoğun depresyon altında olmalarının elbette psikolojik nedenleri vardır, ancak bir sorun küresel çapta böyle yaygınlık kazanmışsa bu durumda toplumsal nedenleri göz ardı etmemek gerekir. Günümüz koşullarında bu toplumsal nedenlerin başında dünya ekonomisinin “sona ermeyen kriz”i geliyor. Dünyanın herhangi bir yerinden değil, kapitalizmin en gelişkin olduğu ABD’den, Amerikan otomotiv sektörünün kalbi olan Detroit’in son yıllardaki durumuna bakmak temsili bir örnek olarak yeterli olacaktır sanırız. Gazetelerde yer alan habere göre 2008 krizi sonrasında “Amerikan Rüyası”nın simge kenti Detroit’te ekonomik krizden en çok otomotiv şirketlerinin etkilenmesi ve bir dizi şirketin iflas edip işçilerinin sokağa konul-

masının ardından yoksul halk para bulamadığı için ölümlerini bile gömemez hale geldi. Çarpıcı başka bir olgu da kentteki mahkûmların işsiz ve aç kalma korkusuyla (!) tahliye olup cezaevinden dışarı çıkmak istememeleri idi.

Kapitalizme yön veren ideologların yıllardır “bu kriz gelip geçici”, çoğu sol aydınının ise “doğru iktisat politikalarıyla düzelebilir” iddiaları ve krizin sorumlusunun kim olduğu konusunda herkesin topu birbirine atması karşısında kitlelerin kafası karışık. İnsanlar depresyonda, öfkeli, işsiz, korku içinde, belirsiz bir geleceğe bakıyorlar. Bazen yılgın ama bazen de isyankâr bir ruh hali içinde oluyorlar. Nitekim Arap Baharı’ndan, “Wall Street’i İşgal Et” hareketine ve Türkiye’deki Gezi olaylarının tetiklediği Halk İsyanı’na kadar bu öfkenin ve ruh halinin izlerini görmek mümkün.

İnsan ancak sorunun kökenlerini, altta yatan gerçek nedenlerini kavrar-sa, sorumluluk alabilir, sorunu çözmek için müdahalede bulunabilir. Doğru teşhis doğru tedavinin önkoşuludur. Sungur Savran’ın *Üçüncü Büyük Depresyon* adlı kitabı bu bakımdan günümüz “çapulcu”ları için bulunmaz bir kapitalizmi ve krizini anlama kılavuzu niteliğinde. Savran, kitap boyunca kapitalizmde krizlerin sorumlusu kim, krizin gerçek nedeni ne, reformcu çözümlerin günümüz koşullarında gerçekleşme olanakları var mıdır, dünya ekonomisinin içinde bulunduğu durumun özellikleri nelerdir ve Türkiye kapitalizminin “sona ermeyen kriz” içindeki yeri nedir sorularına her bir bölümde ayrıntılı ve doyurucu cevaplar veriyor.

“Büyük Resesyon” değil, Depresyon!

Kısa süre önce yitirdiğimiz değerli Marksist Nail Satlıgan’a ithaf ettiği kitabında Savran’ın temel amacı krizi nasıl anlamamız (ve nasıl anlamamamız) gerektiğini ortaya koymak. Bu doğrultuda yazar kapitalizmin tarihinin krizlerle örülü olduğuna, sermaye birikiminin canlılık ve durgunluğun birbirinin yerini aldığı bir köşe kapmaca biçiminde geliştiğine işaret ettikten sonra yaşadığımız krizi en iyi **depresyon** kavramına başvurarak anlayacağımızı ileri sürüyor. Depresyon ya da eskiden daha sık kullanılan deyimle “buhran” geçici, bir-iki yıllık, hatta daha kısa durgunluk ve resesyonlardan (yani ekonominin daralmasından) farklı olarak, uzun yıllar süren, ekonomide ve insanların hayatında büyük sarsıntılar yaratan ekonomik krizleri ifade etmektedir. Savran bu kavramı kullanıyor zira kapitalizmin tarihinde gördüğü en büyük krizlerden biriyle sarsıldığı ve insanlığın bir kez daha 1930’lu yıllarda olduğu gibi kendi geleceği üzerine belirleyici kararlar almak zorunda kalacağı bir kavşağın eşiğinde olduğunu tespit ediyor.

Kapitalizmin krizlerinde üretim alanının belirleyiciliği

Yazar öncelikle kapitalist üretim tarzının doğası, çelişkileri ve krizin gerçek nedeni üzerinde duruyor. Olan bitende kapitalist üretim tarzının bir suçlu olmadığını, suçun, olanaklı sistemlerin en iyisi olan kapitalizmi rayından çıkaran açgözlü yatırımcılar ve onları doğru dürüst denetleyemeyen devletlerden kaynaklandığı görüşlerine Savran şu soruyla cevap veriyor: “Bir olgu iki yüz yıl boyunca sürekli ve düzenli olarak tekrarlanırsa, burada ‘hata’lardan ya da ‘sapmalar’dan söz edilebilir mi?”.

İlerleyen bölümde yazar krizi ele alırken temel olarak ekonomi politikalarının yanlışlığı üzerinde duran, bundan dolayı da krizin çözümünü yanlış iktisat siyasetlerinin yerine doğrularının benimsenmesine bağlayan burjuva düşüncesini sorguluyor. Yazara göre devletle ekonominin ilişkisinin odak noktası olarak alınan ekonomi politikası, bu ilişkinin tek yönünü (devletin ekonomi üzerindeki eylemini) ele aldığı için, burjuva iktisadının, yoksullaştırıcı ve devleti fetiş biçimleriyle mutlaklaştıran bir kavramdır. Oysa devletin ekonomiye ne yaptığı, ancak, ekonominin devlete ne yaptığını anladıktan sonra kavranabilir.

Sosyal uzlaşma ve vicdanlı kapitalizm arayışları ne kadar gerçekçi?

Savran bu bakış açısından hareketle on yıllardır kapitalist dünyada etkisini sürdüren ve neoliberalizm karşısında da halen alternatif olarak önerilen Keynesçiliği kıyasıya eleştiriyor. Keynesçi düşünce kapitalist ekonominin tahlilinin merkezine dolaşım alanını yerleştirdiği için üretim sürecinin çelişkilerinden kaynaklanan uzun krizin doğasını anlayabilmek için yeterli gerçeklerle donanmış değildir Savran’a göre; anlayamadığı bir krize de etkili çözümler önermesi beklenemez. Bu nedenle kapsamlı bir bölümde yazar Keynesçiliğin kapitalizmin krizine bir çözüm olabileceğini savunan, Keynesçi analizle eksik tüketim teorisini akraba sayan, Keynes’i ve Keynesçiliği “sol” sayan, “Post-Fordizm” teorisiyle yeniden canlandırılan Keynes ile Marx arasında ortaklık kurmaya çalışan düşünceleri adım adım eleştiriyor.

Yazar kitabın bu bölümünde günümüzde özellikle akademik çevrelerde yaygın olan Düzenleme Okulu’nun temsil ettiği eksik tüketim teorisinin kapitalizmin dinamiklerini yanlış kavradığını, talep eksikliğinin bir neden değil, bir sonuç olduğunu ortaya koyuyor ve bu okul tarafından nitelendirilen “Keynesçi” ya da “Fordist” dönemin sınıflar arasında bir uzlaşmanın değil, dönemin sınıf mücadelelerinin ve özellikle Ekim devrimi ve sosyalizm deneyiminin bir ürünü olduğunu belirtiyor. Bu tespitler ışığında Savran, eksik

tüketimciliğin, teori alanında kapitalizmin krizlerinin doğru kavranmasında bir engel, politika alanında ise reformizmin ekonomi politikalarının bir beslenme kaynağı olduğu sonucuna varıyor. “Fordizm” gibi “post-Fordizm” kavramının da terkedilmesi gerektiğini, günümüz üretim ilişkilerinin özgüllüğünün anlaşılmasında “yalın üretim” ve “esneklik” kavramlarının çok daha açıklayıcı olduklarını ileri sürüyor.

“Küresel Finans Krizi” değil, Üçüncü Büyük Depresyon

Yazara göre 2008 finansal çöküşü, basit bir “küresel finans krizi” değildir. Günümüz krizi, dünya kapitalizminin 1974-75’ten beri içine girdiği depresif uzun dalganın içinde bir evredir, 2008’de dünya çapında yaşanan mali çöküş son otuz yılın dünya ekonomisinin gelişmesindeki çelişkinin açığa vurmasından başka bir şey değildir. Savran içinden geçmekte olduğumuz krizin derinliği itibarıyla ancak 19. yüzyılın sonunda bir çeyrek yüzyıl boyunca yaşanan ve öteki ise 1930’lu yıllarda başlayıp ta 1940’lı yılların ikinci yarısına kadar devam eden Büyük Depresyonlar’la karşılaştırılabileceğini belirtiyor ve Üçüncü Büyük Depresyon’un 1930’lu yılların krizinden daha ağır sonuçlar yaratacağını öne sürüyor. Yazar ayrı bir bölümde de Türkiye ekonomisini ele alarak, 2008-2009 krizinin Üçüncü Büyük Depresyon’un dolaysız yansıması olduğunu belirtiyor. Türkiye ekonomisinin dünya çalkantılarının da etkisiyle bugünden öngörülemeyecek, hatta tarif edilemeyecek derinlikte krizler yaşaması güçlü olasılığına değiniyor.

Yol ayrımındaki kapitalizme karşı işçi sınıfının bağımsız politikası

Nihayet Savran son bölümde her şeyden önce krizi sadece bir sorun olarak görmek yerine, sorunla çözümün iç içe geçtiği bir dönem olarak görmek gerektiğini belirtiyor. Büyük Depresyon’un nasıl bir çözüm ile sonuçlanacağını doğrudan doğruya sınıf mücadelelerinin ve politik gelişmelerin belirleyeceğini belirterek bazı önemli öngörülerde bulunuyor. Savran’ın geleceğe dönük öngörülerini, milliyetçiliğin ve faşist hareketlerin yükseleceği; “refah devleti”nin değil, işçi sınıfına saldırıyı artıran devlet politikalarının önem kazanacağı; buna mukabil işçi sınıfının sınıf mücadelesini yükselteceği, hatta devrimin yoluna girebileceği.

Savran ayrıca son bölümde kitap boyunca yaptığı analizlerden önemli sonuçlar çıkartıyor. Kapitalizmin görünüşteki bütün parlaklığına ve başarılarına rağmen, günümüzde kendi geliştirdiği üretici güçleri yönetemediği, 1975’te başlayan ve Lehman çöküşüne kadar devam eden döneme verdiği

adla “30 yıl krizi”nin depresyonsuz geçirilmesinin nedeni tam da sorunların sürekli ertelenmesi olduğu için, krizin muhtemelen öncekilerden de daha ağır geçeceği, burjuvazi ile işçi sınıfı arasında kıran kırana bir mücadelenin yaşanacağı, bu bakımdan bir ara yol olmadığı, dolayısıyla sınıf uzlaşmacı politikaların gerçekleşme şanslarının olmadığı ve nihayet günümüz Büyük Depresyon’unun ikinci özgüllüğü olarak, işçi sınıfının bu büyük sertleşme dönemine genel olarak örgütsüz ve önderliksiz yakalanmış olduğu yazarın kitapta ortaya koyduğu çarpıcı sonuçlar.

Bu kitabın kanımızca en önemli katkısı, Marksizmin kapitalizmin tarihsel gelişme eğilimleri ve krizleri konusundaki içgörülerini, günümüz kapitalizminin son 30 yılına damgasını vuran “uzun kriz” temelindeki somut gelişme dinamiklerine uygulama ve sınamada gösterdiği başarısıdır. Sabırlı ve dikkatli bir okuma çabasının karşılığında okuyucuyu bu kitapta Marksist temelde sağlam çözümler ve kanıtlar, olguların sınavından geçmiş isabetli öngörüler ve hayati önemde sonuçlar bekliyor. Kitaba asıl değerini kazandıran bu katkıyı yazarın kapitalist üretim tarzının doğasını ve gelişme eğilimlerini ele alırken bir usta titizliği ile diyalektik yöntemi uygulayış becerisine borçluyuz. Bir yandan soyutla somut arasındaki ilişkileri bütünselliği ve çelişkileri içinde ele alması, öte yandan politik mücadelenin gereklerine öncelik vermesi. Üstelik buna, hayli karmaşık, soyut ve derin sorunları oldukça sade ve anlaşılır bir dille açıklamasını da eklemek gerek.

Geçenlerde bir gazetede “maddi kriz varsa çikolata yiyin!” başlıklı haberde ABD’li uzmanların ekonomik krizin psikolojik etkilerini atlatmak için ilginç “yöntem” olarak çikolata yemeyi önerdikleri yazıyordu. Bilim adamları beynin para sahibi olduğunda harekete geçen yerlerinin çikolata yendiğinde de harekete geçtiğine dikkat çekerek, kriz zamanında herkese çikolata yemeleri tavsiyesinde bulunmuş. Biz de bir tavsiyede bulunalım. Sungur Savran’ın bu kitabını okuyun. Beyninizin hemen her bölgesi harekete geçecek, dünyaya daha farklı bakacaksınız. Size sorumluluk alma ve mücadele gücü verecek.